

שלום עליכם פלסטיני

סופר שלום עליכם
הומור מבריק, ביקורת מהממת

אילולא לא הייתי אופטימיסט מהגד היהודי, לא הייתי מציע לשרהתינון, את הצעה שהוצעה כאן, וכל אלה, אשר אינם סומכים על זבלון הכרי, מומלץ להם לרכוש כמה עותקים מהאופטימיסט לעצמם ולחבריהם, שהרי ספר מהמם שכזה טרם ראה אור בעברית.

... הביאה אותנו המכנית למבואות עין גזאלות ההיסטוריות, שלמים השבה למקורה התנכי — עין תרד... והלאה, בלעג פוליטי ציני, אומר סעיד לסוהרים המולוכים אותו לכלא: הנה עברנו את הקי הירוק ונבטנו לקי האפורי של הערבים אשר התירו את ארמזותיהם מאחוריהם בעין האנטיקה.
בכלא שאתה אומר המפקד לסעיד בין השאר, עם נניסות: בהמצאתו של ידידי היקר, האייל הבכיר, תזכה אצלי ביחס מיוחד. אני למד מדבריו כי עבדך נקי ללא רבב והוא פלית שכלה תבלת זולת אותו כתם שחור של הרגל הלבן הצחור...

סעיד שר את שיר האושר

מתחת לכותרת הפרק הזה, פותח ומספר סעיד וזאת לדעת: מי שנכנס לכלא, במדינתנו, הפך לכעין בזבזי ביד האורג: יצא ונכנס. אשר לאורג שלי — הוא האייל הבכיר. עברי הצחור לא עזר לי לעזר צרה, ולא כן, אלא הפך את ההרה שלי לעזר משחור...
האייל הבכיר הוציא צוריתוק לסעיד, לאחר שהשתחרר מהכלא, שעליו להיות מרוחק לביתו. למרות כל צו יצא למכור אבטיחים בשוק והוכנס שוב לכלא. ולאחר ששוב שחורר סעיד, הוא תלה את צוריתוקו על כאסטת האבטיחים שלו בשוק, ואז: בעבור יומיים הגיעה המישפחה הדידעה לי כי נכמרו רחמיו של המושל וביטל את צדירותוקו. וכי מדינתנו דמוקרטית היא. ואחר תלשו את הצו מעל העץ והחזירו אותי לכלא באומרים כי בידינו את הנזירות הרישמיים של המדינה...

וכאשר יצא סעיד בשלישית מכלא שאתה, עוזרת מכונת משכם, לוקחת אותו טרמפ, ועד מהרה מתברר לו, שנוסעיה באו לבקר, ובין נוסעיה יעואד, אוהבתו הראשונה.
סעיד עדי מהרה, נאלץ נגה המכונת לעזובם לפי שאינו רשאי לעשות את הלילה בישראל כשירכבו איתו.

יעואד מספרת לסעיד את הפתעה, והיא, כי אינה יעואד: אני היא בתה של יעואד המזיחלת... בעוד סעיד משיב לה לאחר ההלם, באלגיוריה, ואומר:
העלומים הם ארעם עלומים, ולא השתנו. אלא שאני נבחר לדעת כי הזמן אשר הובס עליידי עלומיך התנקם בזבזונך, למגינת לבי... וכנסיסתם לביתו של סעיד, הוא מבשר: הנה אני שבים במצנחיים!

כאן שוב מגיעים חיילי צה"ל ונוטלים את יעואד השנייה, כשיש אחד מהפרקים האד רונים של הרומן כותרתו היא בצפינה ליעואד השלישית.
לסיכום, סיפרו של אמיל חביבי, הוא בכחית הלם תרבותי.
גם תרגומו של המשורר אנטון שמאס, הוא בכחית פנינה ספרותית בפני עצמה, שהרי עד היום טרם תורגם ספר ערבי כלשהו תרגום מעולה שכזה.

לאורך קריאת האופטימיסט חשתי תחושה מודה, והיא שאני אישם בגלות היהודית במירודאיונה, וקרא על עולמי, בסיפוריו של שלום עליכם, עם ההומור המבריק שלו, הביקורת העצמית המהממת, החושפת את העי רה על כל תהלוכה ופגיעה. ברצו מסוים תפסתי את עצמי כמסנתה שעצם פירסום האופטימיסט מעיד על המהפך הפלסטיני על התבגרותו התרבותית של העם השותף, שאימץ לעצמו (בייסודים) את אותו הומור ציני גיוסטיקי ומהמם של רימדומי גלותו, בעוד אנתו (יהודי ישראל) משתקפים מאותם פריצנים, גויים וכסריעומנות שנספורי שלום עליכם: גויים, שאינם עומדים אל מול הנצח.

אם היה במדינת ישראל של היום שרדיונדיותרבות משיכמו ומעלה, לא איזה פעילימפלגה רתית שטיפס לכיסא רס וה, הייתי מצפה ממנו, שמישרדו ירכוש אלפי עותקים של האופטימיסט, עלמנת ללמדו בכתייהספר היהודיים בארץ, כשיעוד המאלף ביותר על מצוקתו, עולמו, תרבותו, אמיתו וצחוקו של העם השני החי בישראל וכשסחים הכבושים.

אחראי; חמור זה שגרגרנותו המזרחית ולתיטותו אחר מאבלי המזרחיים סימאו את עיניו והקדו עת עירנותו...
האייל הבכיר מספר לסעיד: הוא ייסר, בסיוע שניים מדידיו, תא מחתרתו, ומתוך מערה חבוייה בין שונות הפלעים שלוחף טנפורה משו תיבה שהזתקנה וננעלה מעשה אומן, חסינת מים וחסנית רטיבות, ובתובה נשק זהב ובתובה... האייל הבכיר מבקש מסעיד שישנס את מותגו, ויסייע לעצור, במקום שהתבצר בו, בחוף טנטורה.

סעיד ואשתו הטנטוראית מובלים לחוף טנטורה, והבן צועק לעבר אמו: אני לא מסתתר אלא אחותי בנישק כי מאסתי בהסתרתורכבם. והאם מצטרפת כיום אל הבן, ולאחר מהומה רבה ורקורים וזוללונים, מגלה יעקב לסעיד כי נראו נכנסים לים, האם ובתה, היא ריבובה סביבו והוא תומך בה, עד אשר נעלמו ביים...
ואחרי יום אחד, כאשר סעיד יודע שאשתו ובנו מתו במערה, שבה היתה תיבת האוצר, החל פוקד את חוף טנטורה. יום אחד מתיישב לידו ילד יהודי, ושואלו, באיזה שפה את מדבר, דודי?

ערבית.
עם מי?
עם הדגים.
האם הדגים מבינים רק ערבית?
הדגים הגדולים, הקטנים, אלה שהיו כאן כאשר היו כאן הערבים.
ההגונים הקטנים, מבינים ערבית?
עברית וערבית וכל השפות...

כיצד הפך הרגל הלבן במומי מקל-מטאטא, לרנל המרד נגד המדינה?

כאשר מגיע ה-5 ביוני, יום פרוץ מילחמת ששת הימים, מתחיל פרק חדש בחייו של סעיד, סיפור הנפתח כמעשה שכך היה:

באחד מן הלילות השפניים השישה הסבתי אל תרדיו מאוין לשידורים הערביים של קול-ישראל. מטעמי הירוד, והנה מגיע לאוזני קול השרדן והוא קורא לערבים המובסים להרים מעל גגות בתיהם דגלים לבנים עלמנת שיצילו את בתיהם מפני החיילים המשתלחים בקירותם בהשתלח החיילים, ויזכו בשינה רגועה בצל קירותיהם. נתבלבלה עלי דעתי: אלול ערבים מתכוון השרדן? מובסי המילחמה הנוכחתי או מובסי דודס? אמרתי בנפשי: היה מובס על כל צרה שלא תבוא, ושיכנעתי את עצמי שאם יתגלה שגויני הואי להם שייחסוהו לתום לבבו ולצדירות חבדותו.

על כן התקנתי דגל לבן מסךין מיטתי והדקתי אותו למקל המטאטא, ואת זה הרימתי על גג ביתי, ברחוב הדר בחיפה — דגל ההפלגה בנאמנות למדינה...
ואז מגיע הממונה עליו, יעקב כ.הודרד אותו יא חמורדי: המוביל אותו אל האייל הבכיר והוא נשלח לכלא שאתה תוך שברוך הוא מתאר:

תחביב של דיג רגים בשפך נחל אלירקא, שלפנים חיו בו תנינים על כן יקרא שמו אצל אחינו היהודים על שמם לאמור נחל תנינים. אף שלא תמצא בו כיום זולת דגי השיבטנא ונחשי המיים...
ובהרגה הוא מתאהב בצעירה, המכונה הפנטוראית כאקיה, תוך שהוא תוהה בלום תאבד הטנטוראית מידי כפי שאבדה יעואד לפניה?

אחרי הבחירות לכנסת השניה, כאשר הקומר ניסטים זכו ב-16 קולות בניסר אלירקא, מחליט האייל הגדול לשלוח את סעיד לשם ולהשיא לו את באקיה הטנטוראית.
ובאקיה מספרת לסעיד במערה בתוך סלע מתחת למפני ישנה תיבת ברזל מלאה זהב — תכשיטי סבתי ואמי ואחיותי ותכשיטי שלי (...). וממך אני רוצה, בךדודי, שתספירי לנו דרך לשוב לחוף טנטורה בהיחבא, או שתספירי לך דרך לשוב לשם יחידי ולשלוח את התיבה... וכאן אומר סעידחביבי, את אמת האמיתות של הפלסטינים: לכל אחד מכם, אם כן, תיבת ברזל בטנטורה שלו...

ואז נולד כנו וולא, ועד מהרה מתחיל סעיד לקחת את וולא לחוף טנטורה, שם היה הבן דג עם חכה, בעוד סעיד צולל, ומחפש אחר התיבה. וולא היה ממטיר אותי בשאלותיו: מה אתה מחפש אבא?
את דג הזהב, הייתי עונה ועד מהרה גילה סעיד, שהאם גילתה את סוד התיבה לוולא.
וכאן בא אחד מהמפלאים שבפירקי הספר, תחת הכותרת דיון מופלא בדימוין המיזרחי ובמעלותיו התרומיות, המספר בין השאר על סגולת הקיומיות של ערביי ישראל:

ואלמלא דמיון זה כלום יבולים היו הערבים שלך, מורי ורבי, לחיות במדינה הזו אפילו הם אחרים! שהנה אתה רואה בכל שנה, מדי התקרב תגיהעצמאות, ערבים המניסים את דגלי הלאום בשימחה ורינה, שרובע לפני ההג שרובע אחריו. ונצרת מתקשטת במספר רב של דגלים ומנוספים ממה שתוכל לראות בתלאביב. ובזואדי אלנסנאם בחיפה, העיר שבה הפכו עניי הערבים והיהודים לאחים, אין הבדל בין בתי הערבים לבתי היהודים זולת דגלי הלאום המנוספים מעל ביתו של הערבי לבדו. אשר לביתו של היהודי, הרי מסתפק הוא בעוברת היותו יהודי. הוא הדין במדינות בהג העצמאות, שדגלןן המתנוספים מעדיים על לאומיות בעליהן. מששאלתי אחד מבני עמי מרו סוד הבר, ענה הלה: רמיון, יא אחי, רמיון! דמיונם של האירוסים רחם, על כן נרים את דגלינו שיזראו כמו עיניהם (...). ידוע להם שהמדינתנו המזרחית חודר, והא, בעזרתו רואים אני את המולדת נראה. משום כך רואים אני את הדגלים המקוסלים, הספונים בתוך החזה...

...סיפור הדגים העולטים בכל השפות

קורות הערב הסתווי ההוא לחוף טנפורה השומם נותרו סוד כמות מסודות המדינה עד עצם היום הזה... פותח סעיד בספור סוף הפרק הטראגי בחייו. קודם לכן, הקיפו חיילים את מישרדו, ובראשם האייל הבכיר, המספר לסעיד:

וולא, בני יחידי, העלם המבייש דק הגזורה, שחתולה הגנוב מבין ידיו את ארחתהעירב שלו — הפך לאחד הפיראיון הרים את דגל המאבק המזוין נגד המדינה!
ואני אחראי לכך, וגם ההיא, הנחש הטנטוראי המנומר, שמתוב אילו נרדה עם מישפחתה, אתראית אף היא, וגם מנהלי יעקב

קללה את ערות אמי, בערבית סיפורית. משהתקרב אחד הפועלים הללו לעברי פלטתי כנגרו. מה השעה? והוא האט צעדיו, והסביר פנים, וחשף את פרק ידו, ואמר: אבטי. ואני בתורי לא אמרתי נואש ונזכרתי כי אבטי זו אף היא אלא, שמונה בגרמנית (...). ושבתי רגוע ושקט לזואדי אלנסנאס ברגל ובלבי הלבנת וגומלת ההחלטה לממור את השפה העברית...

סעיד מחליט לבקר אצל עורך-הדין עסאם אל-באריגאני במעודהבורדית שממנו פלט אש וגופרית על מדינתו של הארץ ברזק. למחרת בבוקר, הומינו מנהלו בכרית פועלי אי, יעקב, לחרו, שם מאחזשי שולחנו, ישב איש מצעק שחבש משקפרישש שחורים, הווילנות היו מוגפים. אמרתי בלבי: בטח עיוור... ואז: בעוד הלית ניסגרת עלינו זינק האייל הבכיר מכסאו ועמד על רגליו, וכדי זרת נתוסף לגובהו. אנהנו יודעים איזה היתה שילשום? והמשיך לחוקרו, ולהבהיר לו, שהוא נתון תחת מעקב כל הזמן, תוך שהוא מבהיר לו את יערו השונים.

האם היה סעיד ראש היוטה?

לילה אחד, כאשר סעיד בהיותו ובמיטתו, מגיעות לביתו, אוהבתו יעואד ואחותה, ויעואד אומרת לסעיד בולם אומרים כך. אתה הוא ראש היוטה... (כלומר מלשן), בעוד היא ממישיכה ומתארת:

הצבא בעת הביתור, הפריד ואסף בצד את כל מי שראש היוטה הצביע עליו, ולאחר מכן הועברו בולם לבית-הסוהר באלגלמה באסירי מילחמה. אבי יעואד היה ביניהם... ושאלה: מדוע עשית זאת, סעיד?
סעיד מגיב על כך ומספר: עלה בירי לשכנע את יעואד ואת אחותה כי לא אני הוא ראש היוטה. ברם, מאז אותו לילה הסבתי להיות סהבתיוטה...

מדוע? נבלל יעואד שהגיעה מנצרת לחיפה כלי רישיון של המושלהצבאי, ואנשי הצבא פוצעים מכתו של סעיד ועוצרים את יעואד, הצועקת מהמכונת הלוקחת אותה: סעיד, הרי סעיד, אל תרוא, אני חוזרת!
פתק מטעם יעואד, המספר על סבלה, כאשר הושלכה כעמק ג'נין ונאלצה לעבור את הגבול לירדן, החתום באשתך יעואד נראה לסעיד ככתובה, והוא מתחיל לפעול לאיחודהמישפחה. הוא מוכר את נשמתו ליעקוב ולאיש השב, המכתימים לו להשיב כל את יעואד, אלא:

אך עניין לקח את כל הזמן.
עם סיום מניין הקלות, בתום כל בחירות שנערכו במדינה, היה יעקב נוסך בלבי את הדרגשה שעוד מעט קט נהיה שנינו בשער מנרלבאום כדי לקבל את יעואד.

תעשה מאמץ אסכני?
על כן לא נמתי ולא ינשתי ולא שקטתי — רדפתי את הקומניסטים, והדתי נגדם, ואיירגתי התנסלויות עליהם, והערתו נגדם, והתנגבתי לתוך שורותיהם בהפגנת הסבת הסבת סחי זבל בדרבה של התהלוכה, וקראתי סיס מאות נגד המדינה עלמנת להצדיק את התנלות המישפחה עליהם (...). אשר לשאר ידידי בפעילות זו, הם עלו כסולם התסקירים המיועדים לנו. אל-שלסוואי הפך לחבר-כנסת...

באקיה — שהיה איש-סודה בטרם היותו איש-חיקה

בראשית שנות ה-50, מתחיל סעיד לטפח

סיפור, פוליטיקה, סובטי ועקרות

לפני כשלושה שבועות, הייתי עד באולם הסינאט, בהר-הצופים, לסימפוזיום שנקרא 1984: סיפור פוליטיקה, פוליטיקה ספרות ושעסק בניסיון להוכיח, שרוב הסופרים הישראליים (יהודים) הינם סופרים, שכתבתם עוסקת ב'ספרות', וב'פוליטיקה'.
הנהה אקדמית מוטעית זו הועלתה שוב ושוב בידי הפרופסור גרשון שקד, שפרש רשת בלתי-גמורה להוכחת העיסוק הפוליטי של הסיפורת הישראלית, וכל זאת מבלי שישכנע. לצידו של פרופסור שקד, היו הסופרים עמוס קינן, ומנחה שומרי, וכאשר הראשון אכן סופר פליטי מעולה, והשני מנותק, סיפורית, מהותית הישראלית, מאז ימי מלך בשר דום (1958).
הסימפוזיון הזה היה בחינת הסואה, סבוט, תרגיל של התחזת הסיפורת הישראלית לסיפורת שעניינה הוא בפוליטיקה, בעוד שעניינה הוא כנצח הפוליטי, וכעקרו, המאיינת את מרבית סופרי ישראל, שלשונם וכתביהם כוובוט, כמאמר עמוס קינן, באותו סימפוזיון.
האופטימיסט של ה-50, חכבי הוא כבחנית פצצה זמן תרבותית, החושפת את ערות הסיפורת הישראלית. ספר שעוצמתו היא בישראליות שבו, עוצמה והופכת אותו יצירת-מופת ישראלית. אחד משיא עוצמת האופטימיסט היא בביקורתהעצמית, שמתח אמיל חביבי על ערביי ישראל, ביקורת, שאם היוצרים הישראליים הכותבים עברית היו מאמצים אותה, היה פרצופה של ישראל שונה וסימפאטי עשרת מנים.